

Zneužití hromadné žaloby a obrana proti němu

PETR ZÁBRANSKÝ*

Abuse of class action and defence against it

Summary: *The author of the article highlights the somewhat tarnished reputation of the class action institute. The legislation has faced criticism since being drafted, from both the general public and experts, who have criticised the institute of class action itself. The criticism is often based on the negative experiences from foreign jurisdictions or on the overall setup and concept of the bill, which was meant to prevent the misuse of class actions as a tool for gaining a competitive advantage in the market or as a means to enrich claimants and lawyers.*

The article critically analyses the plausible options of abusing the class action system in the context of the legal bill of the Class Action Act from 2022. The author first outlines a list of the most discussed and questionable options of how the class action institute can be abused, the essence of which, however, the author rebuts by referring to the rational framework of the Class Action Act 2022 bill. The article then introduces the various defence mechanisms used to prevent the misuse of class actions lawsuits, in particular the conditions imposed on the claimant and the mandatory legal representation, certification proceedings, the role of the court, preliminary measures designed to address the dissemination of information, and the costs of proceedings.

The author emphasises the protective and defensive mechanisms established by the proposed Class Action Act, which prevent the misuse of class actions, while contrasting these with the obvious risk that the strictly defined conditions and standards imposed on the claimants may prevent, or at least potentially limit, the use of class actions.

Keywords: *class action proceedings, class action lawsuits, abuse of class action, plaintiff, authorised person, consumer organisation, defendant*

Je možné hromadné žaloby zneužít?

Pošramocená pověst hromadných žalob

Nejen mezi odbornou veřejností zaznívají prakticky po celou dobu probíhajících diskuzí nad hromadnými žalobami i prací na návrzích právní úpravy negativní komentáře ve vztahu k tomuto institutu. Terčem kritiky byl zejména prvotní návrh věcného záměru zákona o hromadných žalobách z roku 2017 i navazující návrh zákona o hromadném řízení, představený v první verzi v roce 2019. Od představení těchto návrhů uplynulo mnoho let a celá koncepce hromadných žalob, respektive hromadného řízení,¹ doznala v následných návrzích poměrně zásadních změn. Přesto se však lze stále setkat s komentáři,

kteří varují, že přijetím zákona o hromadných řízeních budeme v České republice čelit nechvalně známým americkým řízením, jejichž předmětem byla mnoha milionová plnění, anebo že půjde o mechanismus sloužící k nemorálnímu obohacování advokátů či různých podnikavců. Je možné se také setkat s obavami, že institut hromadných žalob bude sloužit jako zneužívající prvek pro poškozování podnikatelů, odstranění konkurence či „vyčištění trhu“.

Jednou ze zdůrazňovaných obav je také možnost obohacení žalobců, k čemuž je třeba podotknout, že v aktuálním návrhu zákona o hromadném řízení z roku 2022 (dále jen „návrh“) je taková odměna prozatím navržena ve dvou různých variantách. Jedna z nich umožňuje žalobci přiznat odměnu až 25 % z přisouzeného plnění, druhá maximálně 5 % z něj.² Potenciální žalobci logicky prosazují

* Autor je seniorním advokátem v advokátní kanceláři ROWAN LEGAL. V tomto příspěvku vychází ze znění návrhu zákona o hromadných žalobách, který byl zveřejněn dne 28. dubna 2023; odlišnosti mezi tímto zněním a zněním ke dni konání konference o hromadných žalobách – tj. verzi návrhu zákona do připomínkového řízení – jsou uvedeny v textu či v poznámce pod čarou.

¹ Pojmy „hromadné řízení“ a „hromadné žaloby“ jsou v tomto příspěvku používány *promiscue*, pokud z textu nevyplývá opak.

² Srov. § 65 návrhu. V předchozím návrhu zákona o hromadném řízení (ve verzi z roku 2020) byla maximální možná výše procentuální odměny žalobce stanovena na 25 % z přisouzeného plnění (srov. § 97 tohoto návrhu zákona).

vyšší odměnu, a to s odůvodněním, že na sebe podáním hromadné žaloby přebírají značná rizika, navíc s předpokladem nutnosti vynaložení vysokých výdajů na vedené dlouhého a složitého řízení. Naopak z řad zástupců podnikatelů i od části odborné veřejnosti zaznává kritika, že právě s vidinou vysoké odměny bude docházet k podávání zneužívajících žalob, a navíc je s ohledem na neziskový charakter žalobců nepřijatelné, aby jakkoli vydělali na úspěšně podané žalobě. Ať bude finální řešení jakékoli, je nutné zajistit, aby potenciální žalobci měli na vedení (dlouhého a nákladného) hromadného řízení dostatek prostředků.

V některých zdrojích je možno se také setkat s názory, že hromadná řízení dotčeným osobám odeberou některá zaručená práva, jako je například právo na volbu právního zástupce nebo volnost při volbě vlastní procesní strategie. S ohledem na to, že stávající návrh je založen na přihlašovací (opt-in) systému, jsou argumenty tohoto druhu bezpředmětné – členové skupiny totiž aktivně souhlasí s uplatněním svých práv v tomto řízení, a zákonitě tedy akceptují podmínky, za jakých je hromadné řízení vedeno.

Jakkoli navrhovaná právní úprava hromadných žalob doznala za celou dobu diskuzí o ní značných změn, a to nejen v důsledku náležité implementace směrnice Evropského parlamentu a Rady EU 2020/1828 ze dne 25. listopadu 2020 o zástupných žalobách na ochranu kolektivních zájmů spotřebitelů a o zrušení směrnice 2009/22/ES (dále jen „**směrnice**“), ale také v důsledku negativních ohlasů a četných připomínek, výtky vůči navržené právní úpravě neustávají a nadále zní od potenciálních žalobců, od potenciálních žalovaných i odborné veřejnosti.

Vzhledem k tomu, že je podstatná část těchto výtek nadále směřována obecně ke zneužívání hromadného řízení, ve svém příspěvku se blíže zaměřuji na vybraná možná rizika navržené úpravy hromadného řízení, možné způsoby zneužití tohoto institutu a taktéž na prostředky, které takovým nežádoucím jednáním mají zabránit.

Obecně k možnosti zneužití hromadné žaloby

Úvodem je třeba říci, že zneužít lze v podstatě jakýkoli právní institut, a to včetně běžné

(tj. nikoli hromadné) žaloby. Obavy ze zneužití právního institutu ovšem nemohou být důvodem pro jeho nepřijetí, anebo pro jeho přijetí ve formě, která nebude funkční. S ohledem na povinnost transpozice směrnice není nepřijetí úpravy hromadného řízení realistickým scénářem a neméně problematické je taktéž přijetí úpravy nefunkční. Pokud bychom ostatně měli být ovládáni strachem ze zneužívání práva, s trochou nadsázky bychom po trpkých zkušenostech se šikanózními věřitelskými insolvenčními návrhy nemohli mít ani funkční úpravu insolvenčního řízení. Věřme tedy zejména v pokrok právní kultury a schopnost soudů účinně zamezit frivolním hromadným žalobám; prostředky k tomu soudy mají, a to jak v obecných předpisech, tak v samotném návrhu.

Pokud jde o návrh jako takový, ten obecně přináší mnoho prvků, které brání zneužití hromadné žaloby. Lze říci, že se prolínají prakticky celým návrhem. Jedná se například o omezení okruhu osob oprávněných k podání hromadné žaloby, certifikační fázi řízení, silnou pozici soudu při zkoumání podmínek řízení, navrženého smíru, změny či zpětvzetí hromadné žaloby.

Stricto sensu lze uvést, že návrh obsahuje méně pojištění proti zneužití než třeba předchozí návrh zákona o hromadném řízení z roku 2019 (dál jen „**předchozí návrh**“), který počítal navíc například s institutem odvolání žalobce³ nebo s jistotou na náhradu nákladů řízení.⁴ Důvody snížení počtu ochranných mechanismů jsou nicméně logické a lze je spatřovat zejména v tom, že řízení může být dle návrhu vedeno pouze v režimu opt-in a že hromadnou žalobu může podat pouze (zjednodušeně řečeno) spotřebitelská organizace.⁵ Benefitem snížení počtu těchto mechanismů nicméně může být zrychlení a zpružnění řízení, jelikož účastníci řízení nebudou mít případně další nástroje, kterými by mohli, ať už zcela cíleně, či nikoliv, prodlužovat a znesnadňovat průběh řízení.

Nastíněný negativní postoj k problematice hromadných řízení může způsobit, že širší veřejnost může začít přehlížet benefity tohoto nástroje, kterými jsou zejména:

- možnost jednoduchého uplatnění drobného nároku,
- úspora nákladů účastníků na právní zastoupení, administrativní úkony, vedení řízení a podobně,

³ Srov. § 23 předchozího návrhu.

⁴ Srov. § 89 předchozího návrhu.

⁵ Slovy směrnice se jedná o kvalifikovaný subjekt.

- úspora času,
- odstranění racionální apatie,⁶
- odlehčení soudní soustavy a úspora nákladů v rámci justice,
- sjednocení rozhodovací praxe ve vztahu k jednotlivým nárokům, respektive řízením, či
- zjednodušení procesního postavení podnikatele spočívající v tom, že vůči němu nebude na základě stejného skutkového a právního základu zahajováno a vedeno množství samostatných řízení.⁷

Ve světle výše uvedeného je vhodné také poukázat na to, že institut hromadných žalob není v členských státech Evropské unie ničím novým – tak třeba portugalský právní řád pracuje s hromadnými řízeními již od roku 1995, a to v režimu opt-out,⁸ v Polsku je možno uplatňovat nároky v hromadném řízení v režimu opt-in od roku 2010.⁹ K uvedenému lze uvést, že oba systémy si po celou dobu své účinnosti zachovaly souladnost s ústavou a obhájily si tak své místo v národních právních řádech do dnešního dne.

Obecné obavy a medializace řízení

Osobou, která může mít zájem zneužít hromadnou žalobu, by mohl být zpravidla žalobce, případně osoba stojící „za žalobcem“ mimo řízení, ale na jeho výsledku zainteresovaná (např. konkurent žalovaného podnikatele).¹⁰ Skutečnost, že možnost podat žalobu má být dle návrhu svěřena pouze prověřeným neziskovým organizacím, však takové obavy poněkud rozměňuje.

Je nicméně určitě vhodné zamyslet se nad tím, v jaké situaci vůbec o zneužití hromadné žaloby půjde, tedy kdy je možno učinit závěr, že hromadná žaloba byla zneužita. Bude to v situaci, kdy dojde k odmítnutí hromadné žaloby? Nebo v situaci, kdy žaloba nebude připuštěna? Anebo dokonce v situaci, kdy žaloba bude zamítnuta? Je zjevné, že obecný závěr učinit nelze a v žádném z těchto výsledků řízení o zneužití jít nemusí, ale na druhou stranu může. Je nutno si přiznat, že práce soudů v tomto směru nebude jednoduchá. Bude

totiž nutno důsledně rozlišovat, jestli je či bylo podání žaloby zneužitím práva, anebo pouze jeho využitím, byť třeba s neúspěšným výsledkem pro žalobce. Měřítkem tedy v konečném pohledu nemůže být úspěch žaloby (daný například jiným právním názorem soudů), ale samotný úmysl žalobce. Zásadní otázkou tedy musí být, s jakým cílem žalobce hromadnou žalobu podává, anebo s jakým cílem volí určitý procesní postup či navrhuje uplatnění procesního nástroje. V ideálním případě však zneužívající žaloba bude odhalena již na počátku řízení, protože (jak je naznačeno výše a podrobně rozvedeno níže) návrh za účelem jejich filtrace a přípuštění pouze řádných žalob předvídá dvoufázovost řízení a v rámci první fáze musí jakožto podmínku přípustnosti vedení hromadného řízení zkoumat, zda hromadná žaloba není zneužívající.

Pokud pomineme například samotné podání žaloby jakožto nástroje sloužícího k šikaně žalovaného či podání (minimálně nepřilíh zjevně) důvodné žaloby s cílem donutit žalovaného ke smíru namísto vedení nákladného řízení, je možno říci, že žalobce, jenž bude hromadnou žalobu podávat s nepoctivým úmyslem, bude patrně chtít využít medializačního potenciálu (nového) institutu hromadného řízení. Právě s ohledem na to je jednou z nejdiskutovanějších možností zneužití hromadné žaloby k poškození dobrého jména konkurence a získání prospěchu na trhu.¹¹ Byť se tedy jistě nejedná o výčet úplný a v praxi by jistě bylo uvažováno o kombinaci jednotlivých zneužívajících postupů i cílů, mezi nejvíce diskutované konkrétní způsoby (prostředky) zneužití hromadných žalob je možné zařadit zejména zveřejňování informací o hromadném řízení a zpřístupňování citlivých či důvěrných dokumentů obstaraných v rámci řízení.

Medializace řízení

Samotná koncepce návrhu s medializací hromadných řízení počítá. Rozlišuje však, zda k medializaci dochází před certifikací (připuštěním) hromadné žaloby, anebo po ní.

⁶ K pojmu racionální apatie srov. například část 2., oddíl 2.1. obecné části důvodové zprávy návrhu zákona.

⁷ K benefitům hromadného řízení viz například také ASŁANOWICZ, M. *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym*. Komenarz. Warszawa: C. H. Beck, 2019, str. 39–40.

⁸ Jedná se o zákon č. 83/95 ze dne 31. 8. 1995.

⁹ Jedná se o zákon o uplatňování nároků v hromadném řízení ze dne 17. 12. 2009 (Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym z dnia 17 grudnia 2009, Dz.U. 2010, Nr 7, poz. 44) (dále jen „UDRPG“).

¹⁰ Byť nelze vyloučit ani osobu žalovanou, která mohla „fingovat“ hromadné řízení za účelem vytvoření překážky věci zahájené a rozsouzené.

¹¹ Srov. HOKR, T., MUNZAR, T. O hromadných žalobách: Proč (ne)chtít zavést hromadné žaloby (I. díl série). In: *Epravo [online]*. 30. 4. 2020. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/o-hromadnych-zalobach-proc-nechtit-zavest-hromadne-zaloby-i-dil-serie-111069.html>>. Příp. viz také část 2., oddíl 2.4., bod 5 obecné části důvodové zprávy návrhu: „Již se samotným faktem zveřejnění informace o vedeném hromadném řízení může být spojována obava z možných případů zneužití tohoto institutu. Ta může vycházet z potenciálu negativní publicity spojené s podáním hromadné žaloby, která se může stát prostředkem zneužívajícího jednání kupříkladu v konkurenčním boji.“

Návrh s propagací a medializací hromadného řízení počítá až po certifikaci hromadné žaloby, tedy ve druhé fázi řízení. Je tomu tak, protože je potřeba oslovit co nejvíce členů skupiny (dotčených osob) a informovat je o zahájení řízení. Určitým způsobem, jakým lze přílišné (a případně nechtěné) popularizaci konkrétního řízení zabránit, je přímé oslovení konkrétních poškozených osob, jsou-li známy; takovou povinnost může soud uložit žalobci.¹² Tento postup však bude použitelný pouze ve vybraných situacích relativně malých a přesně ohraničených skupin, typicky u odpovědnosti ze smlouvy, kdy bude množina členů skupiny dána uzavřením konkrétních smluv mezi potenciálně žalovaným podnikatelem a spotřebiteli. V naprosté většině případů přímý způsob oslovení dotčených osob nevyloučí případné pochybnosti o tom, zda byly o zahájeném hromadném řízení informovány všechny dotčené osoby, tedy nezajistí, zda bylo vynaloženo veškeré rozumné úsilí, které návrh předpokládá za účelem informování členů skupiny. Je proto otázkou, do jaké míry a zda bude využívána pouze tato možnost oslovení členů skupiny. Lze doplnit, že informační břemeno v této fázi nese pouze samotný žalobce, ale také soud, který by měl v rejstříku hromadných žalob zveřejňovat zákonem vymezené údaje, samozřejmě včetně informace o připuštění hromadné žaloby.

Určité problémy nicméně může působit medializace řízení před připuštěním hromadné žaloby. Koncepce návrhu počítá s tím, že tato první fáze by měla být, pokud možno, co nejvíce neveřejná, jelikož není zřejmé, zda bude podaná hromadná žaloba připuštěna¹³ a zda se nejedná pouze o nekalou praktiku ze strany žalobce. Žalobci ovšem informování o jím podaných hromadných žalobách není zcela zapovězeno – tuto možnost mu totiž dává jak směrnice,¹⁴ tak i zákon o ochraně spotřebitele ve znění návrhu zákona, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o hromadném řízení (dále jen „doprovodný zákon“).¹⁵ V tomto ohledu tedy lze spatřovat určitý rozdíl mezi přístupem pojatým návrhem na straně jedné, který můžeme označit za restriktivní, a doprovodným

zákonem a směrnicí na straně druhé, které lze vnímat jako extenzivnější. Z pohledu žalobce a členů skupiny se však druhý přístup jeví jako logický a racionální. Žalobci totiž musí určitým způsobem oslovit veřejnost, a to minimálně tak, aby získáním potřebného počtu členů skupiny naplnili jednu z podmínek hromadného řízení.¹⁶ Samotný návrh však nepředpokládá, že by soud před připuštěním hromadné žaloby činil jakékoliv kroky směřující ke zveřejňování informací o hromadném řízení.¹⁷ Podstatné tedy bude nikoliv zda, ale jakým způsobem žalobce bude šířit informace o hromadné žalobě v první fázi řízení, tedy před jejím připuštěním. Jistě by to nemělo být způsobem bezbřehým ani způsobem, který bude nedůvodně zasahovat do práv žalovaného podnikatele, např. budit klamavý dojem o stavu věci či předvídat znění budoucího rozhodnutí. Informování by mělo být střízlivé a věcné.

Zpřístupnění dokumentů

Návrh zakotvuje možnost podat návrh na zpřístupnění dokumentů, a to kterémukoliv účastníkovi řízení proti účastníkovi druhému, tedy nikoliv jen žalobci proti žalovanému. Důvodem této varianty ediční povinnosti je zamezení informační asymetrie, kterou může být jedna ze stran stížena. Žalobce může postrádat důležité dokumenty, které má ve své dispozici žalovaný a které mohou zásadním způsobem ovlivnit (ne)úspěch žalobce v řízení, naproti tomu žalovaný může po žalobci požadovat třeba určité dokumenty, které mohou být podstatné v případně sporu o členství ve skupině.

Se zpřístupněním dokumentů pracoval již předchozí návrh.¹⁸ Oproti němu však současný návrh již nepočítá s jistotou na náhradu újmy, která by mohla vzniknout porušením povinnosti podle pravidel o předložení dokumentů.¹⁹ Důvodem je zřejmě, jak už bylo uvedeno, že hromadné řízení je vedeno pouze v opt-in režimu a že hromadnou žalobu může podat jen nezisková osoba.

Zpřístupnění dokumentů není samo o sobě ničím novým. Ostatně návrh v tomto ohledu odkazuje na ediční povinnost ve

¹² Srov. § 45 odst. 2 návrhu.

¹³ Srov. například důvodovou zprávu k § 81 návrhu: „Informování členů skupiny je nutné pouze v určité fázi hromadné žaloby. Zatímco v první fázi, kdy se řeší toliko přípustnost hromadné žaloby, se s uveřejňováním v rejstříku nepočítá, ve druhé fázi, kterou je hromadné řízení ve věci samé, je uveřejňování relevantních informací naopak vyžadováno...“.

¹⁴ Bod 58 preambule a čl. 13 odst. 1 směrnice.

¹⁵ Srov. doprovodným zákonem nově navrhovaný § 25j zákona o ochraně spotřebitele.

¹⁶ Srov. § 16 písm. c) návrhu.

¹⁷ Srov. § 82 návrhu.

¹⁸ Umožňoval tak v rámci odhlašovacího řízení dle § 118. Přihlašovací řízení tuto povinnost znalo pouze v případě, že žalobcem byla nezisková osoba.

¹⁹ Srov. § 124 a násl. předchozího návrhu.

smyslu § 129 odst. 2 a § 130 odst. 1 občanského soudního řádu.²⁰ Je nicméně třeba zmínit specifický důsledek pasivity účastníka v případě, kdy mu soud uloží povinnost zpřístupnit důkazy a ten takovou povinnost nesplní. Při nesplnění povinnosti bez spravedlivého důvodu může soud skutečnost, která měla být v neprospěch tohoto účastníka prokázána, pokládat za prokázanou.²¹ Presumpce prokázání správnosti však není jediným negativním důsledkem, neboť návrh stanoví možnost uložení pokuty ve výši až 5 mil. Kč.²²

Se zpřístupněním dokumentů se nicméně může pojit riziko ohrožení obchodního tajemství či jiných důvěrných informací. Verze návrhu určená pro připomínkové řízení (dostupná v době konání konference) obsahovala podrobnější pravidla pro uložení povinnosti zpřístupnění dokumentů, a to včetně nástrojů k ochraně mj. obchodního tajemství obsaženého ve zpřístupněných dokumentech.²³ Soud by podle takové verze návrhu měl možnost omezit okruh osob, které s dokumenty mohly být seznámeny, možnost dát pořídit pouze výpis podstatných částí dokumentů anebo činit jiné vhodné postupy. Současná verze návrhu pouze v § 60 odst. 2 zdůrazňuje povinnost zachovávat povinnost mlčenlivosti ve vztahu k předloženým důkazním prostředkům, které mohou obsahovat chráněné tajemství. Je však otázkou, zda taková úprava postačí, když navíc např. výslovně neodkazuje na obchodní tajemství. Zúčastnění členové skupiny mají navíc právo nahlížet do spisu²⁴ a nelze spoléhat na to, že každý z nich dokáže vyhodnotit, která informace či listina je důvěrná a která nikoli. Lze proto odkázat např. na praxi insolvenčních řízení, kdy osoby, které předkládají důvěrné dokumenty, je zpravidla předkládají s doprovodnou informací, kde žádají o učinění adekvátních kroků k ochraně tajemství a citlivých informací – kupříkladu určitým grafickým znázorněním vyznačí, které informace považují za obchodní tajemství či důvěrnou informaci. Lze si proto představit, že obdobná praxe by mohla být zavedena také v rámci hromadných řízení.

V tomto ohledu je také vhodné odkázat na obsah rejstříku hromadných řízení. Návrh

v § 82 uvádí, jaké informace a údaje související s hromadným řízením by měly být zveřejňovány. Soud má navíc dle § 82 odst. 2 písm. h) návrhu v této oblasti určitou míru volnosti v rozhodování o tom, které další informace budou zveřejněny. To však samozřejmě neznamená, že by měl soud oprávnění zveřejnit zákonem chráněné tajemství, jak vyplývá z § 83 odst. 2 návrhu. Domnívám se taktéž, že by mělo být vyloučeno, aby soud rozhodl o zveřejnění jiných písemností obsahující citlivé údaje, a to včetně písemností zpřístupňovaných v rámci ediční povinnosti. Zveřejňování v rejstříku hromadných řízení by mělo směřovat k informování o stavu hromadného řízení, a tedy by v něm měly být publikovány primárně dokumenty procesní povahy. S citlivými údaji a informacemi budou muset účastníci i soud v každém případě nakládat velmi opatrně.

Obrana proti zneužití

Podmínky kladené na osobu žalobce a povinné zastoupení

Návrh ve srovnání s dříve navrhovanými úpravami i směrnicí, která připouští podání návrhu ad hoc osobami,²⁵ zúžil okruh osob oprávněných k podání hromadné žaloby; budou jimi pouze neziskové osoby zapsané na seznam podle zákona o ochraně spotřebitele. Na tento seznam budou osoby zapsány jen na základě písemné žádosti adresované Ministerstvu průmyslu a obchodu a pokud splní zákonem stanovené podmínky pro jejich zařazení na tento seznam.²⁶

Ministerstvo minimálně jednou za 5 let zkontroluje, zda oprávněné osoby zařazené na seznam stále splňují podmínky pro zařazení. Pokud oprávněné osoby podmínky splňovat nebudou, vyzve je ministerstvo k nápravě, kterou musí uskutečnit do 3 měsíců, jinak bude tato osoba ze seznamu vyškrtuta. To by však nemělo znamenat, že kontrola oprávněných osob bude omezena pouze na ministerstvo a určité časové období.

Oprávněné osoby budou kontrolovány nejen státem, ale také širokou veřejností i samotným žalovaným, který bude nepochybně

²⁰ Verze návrhu ke dni konání konference tyto odkazy na občanské soudní řízení neobsahovala.

²¹ Judikatura Nejvyššího soudu k nesplnění ediční povinnosti uložené v mezích občanského soudního řádu dospěla k názoru, že porušení ediční povinnosti účastníkem, který nenese důkazní břemeno, zásadně nevede k obrácení důkazního břemene, ale může se projevit v hodnocení důkazů v neprospěch strany, která ediční povinnost nesplnila; viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2015, sp. zn. 29 Cdo 440/2013.

²² Verze návrhu známa ke dni konání konference (tj. verze do připomínkového řízení) umožňovala uložit pokutu až ve výši 4 % ročního obrátu s tím, že v případě, že není informace o ročním obrátu dostupná, pak lze uložit pokutu až do výše 10 000 000 Kč.

²³ Srov. § 67–73 návrhu ve verzi do připomínkového řízení.

²⁴ Srov. § 12 odst. 1 písm. b) návrhu.

²⁵ Srov. bod 28 preambule a čl. 4 odst. 6 směrnice.

²⁶ Podrobný seznam podmínek je uveden v § 25c zákona o ochraně spotřebitele ve znění dle doprovodného zákona.

vždy bedlivě sledovat naplnění specifikovaných podmínek.²⁷ Pokud totiž žalobce nebude splňovat některé podmínky kladené na jeho osobu, může to vést až k zastavení řízení.²⁸

Dalším prvkem, který má vyloučit či přinejmenším snížit šikanózní potenciál hromadných žalob, je povinné zastoupení žalobce advokátem. Tato povinnost byla zakotvena již v předchozím návrhu²⁹ a je známa také zahraniční právní úpravě.³⁰ Hromadná řízení budou s vysokou mírou pravděpodobnosti skutkově i právně složitá a řádný postup v nich bude vyžadovat náležitě znalosti a zkušenosti. Povinné zastoupení advokátem navíc může přispět k důvěryhodnosti žaloby i postupu žalobce a samozřejmě poskytuje záruky náležité péče s ohledem na odpovědnost advokátů a na ně kladené povinnosti vyplývající ze zákona i stavovských předpisů.

Samotné omezení osob oprávněných k podání žaloby v kombinaci s povinným zastoupením advokátem tak směřuje k zabránění podávání zjevně neopodstatněných, či dokonce zneužívajících hromadných žalob.

Dvoukrokovost řízení

Jak bylo zmíněno již shora, obdobně jako i jiných zahraničních úpravách³¹ bude i v Česku rozděleno hromadné řízení na dvě základní fáze: jednak řízení o připuštění hromadné žaloby (tzv. certifikační řízení či certifikace) a jednak řízení ve věci samé. Toto fázové rozdělení má odfiltrvat hromadné žaloby nesplňující zákonné podmínky a zabránit případným negativním důsledkům šikanózních a účelových žalob spočívajících v medializaci a publicitě konkrétního řízení v rané fázi.

V rámci první fáze bude soud zkoumat zejména naplnění podmínek hromadného řízení a náležitostí hromadné žaloby.³² Jelikož je jednou z podmínek hromadného řízení osvědčení minimálního počtu členů skupiny, lze si položit otázku, zda může být certifikační řízení postiženo tím, že dotčených osob bude mnoho a žalobce bude už v rané fázi zatížen dokládáním podmínek ve vztahu ke každé dotčené osobě. Tak by tomu být

nemělo, neboť postačí, pokud žalobce osvědčí existenci skupiny o velikosti alespoň 20 osob.

Ve fázi po připuštění hromadné žaloby bude mít silnější postavení již také soud, který si pomyslně vytyčí pole v tzv. plánu hromadného řízení.³³ V rámci hromadného řízení pak bude postup soudu veden mimo jiné zájmem skupiny, který je akcentován hned na několika místech návrhu.³⁴

Odhalení šikanózní či jinak nežádoucí žaloby a nutnost prokázání splnění podmínek pro vedení hromadného řízení již v první fázi v řízení o připuštění žaloby je tak další velmi silnou pojistkou proti zneužívání tohoto institutu.

Role soudu

Významnou roli při posouzení (nejen šikanózních) hromadných žalob a nepoctivých jednání žalobce bude mít primárně soud.

Jak už bylo uvedeno, ve fázi před certifikací hromadné žaloby bude pozornost zaměřena zejména na naplnění podmínek hromadného řízení a splnění náležitostí hromadné žaloby, a to tak, aby mohlo být rozhodnuto o (ne)připuštění hromadné žaloby. To ovšem neznamená, že by podmínky hromadného řízení neměly být zkoumány i později v řízení. Naopak, dle § 24 návrhu soud zkoumá podmínky přípustnosti hromadné žaloby kdykoliv v průběhu hromadného řízení. První fáze řízení by však neměla svým rozsahem dokazování překračovat v posuzování věci samé, a soud by se měl tudíž koncentrovat zvláště na stěžejní podmínky. V případě, že podmínky řízení nejsou splněny, může soud v krajním případě řízení zastavit.

Soud dále může posuzovat zdroje finančních prostředků použitých na podporu hromadné žaloby. Bude tak činit jednak sám v rámci certifikace³⁵ a jednak na návrh žalovaného.³⁶ Pokud soud na základě žalobcem předložených doložených zdrojů dospěje k pochybnostem ohledně naplnění základních podmínek hromadného řízení,³⁷ může vyzvat žalobce k tomu, aby v přiměřené lhůtě finanční prostředky odmítl nebo v nich

²⁷ Srov. § 25c zákona o ochraně spotřebitele ve znění dle doprovodného zákona.

²⁸ Srov. § 8 ve spojení s § 73 návrhu zákona a § 25g odst. 3 zákona o ochraně spotřebitele ve znění dle doprovodného zákona.

²⁹ Verze návrhu ke dni konání konference pak stanovila, že povinné zastoupení není potřeba, je-li žalobcem právnická osoba, za kterou jedná fyzická osoba, která je advokátem.

³⁰ Srov. čl. 4 odst. 4 UDRPG.

³¹ Například americké Federal Rules of Civil Procedure nebo polský UDRPG.

³² Spornou bude pravděpodobně otázka, do jaké míry a hloubky bude soud zkoumat podmínky hromadného řízení, zejména s ohledem na naplnění podmínky založení oprávněných zájmů členů skupiny na podobném skutkovém základě, a to tak, aby svou aktivitou již nesměřoval k posouzení mérita.

³³ Srov. § 38 a násl. návrhu.

³⁴ Například § 52, § 53, § 55 a § 56 návrhu.

³⁵ Srov. § 16 písm. f) návrhu.

³⁶ Srov. § 57 a násl. návrhu.

³⁷ Jedná se o podmínky uvedené v § 16 písm. b), e) a f) návrhu.

provedl změny. Pokud tak žalobce neučiní, je to opět důvodem k zastavení hromadného řízení.³⁸ Tato úprava neplní pouze ochrannou funkci vůči žalovanému a členům skupiny, ale také funkci motivační a sankční vůči samotnému žalobci, od něhož se vyžaduje, aby k hromadnému řízení přistupoval s náležitou péčí a aby případně nezavinil zastavení řízení.

Role soudu je mimo výše uvedeného v některých případech také ovlivněna principem zájmu členů skupiny. V případě posuzování schválení smíru,³⁹ změny hromadné žaloby či jejího zpětvzetí soud zohlední, zda jsou tyto procesní úkony s ohledem na zájem skupiny spravedlivé.⁴⁰ Mimo základních parametrů, které tyto procesní úkony musí splňovat dle občanského soudního řádu, musí tak soud navíc vyhodnotit dopad tohoto principu na členy skupiny.⁴¹

V rámci kontrolní role soudu lze taktéž opět odkázat na jeho oprávnění vhodným způsobem ochránit zákonem chráněné tajemství, které by mohlo vyplývat ze zpřístupněných dokumentů, a také na diskreční oprávnění vodným způsobem moderovat obsah rejstříku hromadných řízení.⁴²

Role soudu by tedy měla být dalším podstatným prvkem v ochraně práv nejen žalovaného, ale taktéž zúčastněných členů skupiny.

Předběžné opatření proti způsobu zveřejňování a náklady řízení

Usnesení o přípustnosti hromadné žaloby stanoví mimo jiné způsob zveřejňování informací o probíhajícím řízení. Konkrétní určení způsobu, jakým bude veřejnost informována o konaném řízení, se bude odvíjet od okolností konkrétního případu.⁴³

Pokud žalovaný bude informace o hromadném řízení zveřejňovat způsobem, který odporuje usnesení o přípustnosti hromadné žaloby a zasahuje do práv žalovaného

nepřiměřeným způsobem, může se žalovaný proti takovému uveřejňování bránit. Ačkoliv samotný návrh explicitně neuvádí, že žalovaný může v takových případech podat návrh na vydání předběžného opatření, důvodová zpráva zmiňuje právě tento institut.⁴⁴ Návrh v § 44 odst. 2 konkrétně uvádí, že žalovaný může „požadovat, aby se žalobce takového jednání zdržel nebo aby odstranil závadný stav“. Textace navozuje dojem, že obranou žalovaného by mohla být také žaloba na zdržení se jednání či odstranění nežádoucího stavu. Výklad může komplikovat také důvodová zpráva, která uvádí, že nežádoucího informování o hromadném řízení se lze bránit „*také podáním předběžného opatření na zdržení se jednání*“. Z praktického hlediska však lze uvést, že se bude jednat především o předběžná opatření, a to s ohledem na vyšší akceschopnost tohoto nástroje. Sluší se doplnit, že s ohledem na systematicku návrhu a na skutečnost, že způsob uveřejňování informací vymezuje usnesení o přípustnosti hromadné žaloby, mělo by se jednat o předběžné opatření dle § 102 občanského soudního řádu, které je nařizováno po zahájení řízení.

Pokud jde o náklady hromadného řízení, je vhodné podotknout, že návrh nad rámec „klasických“ nákladů řízení počítá také s přisouzením účelně vynaložených nákladů na uveřejňování informací o hromadném řízení a na zpřístupnění dokumentů.⁴⁵ Z uvedeného vyplývá, že v případě úspěchu ve věci budou moci být i tyto dodatečné náklady připočteny neúspěšné straně v její neprospěch. Podmínkou však bude, aby tyto dodatečné náklady byly vynaloženy účelně. Úspěšná strana tak nemusí mít ve finále nárok na všechny vynaložené náklady na informování veřejnosti, resp. na zpřístupnění dokumentů. Nahrazeny by měly být jen takové náklady, které byly vynaloženy v rámci zachování hospodárného a racionálního přístupu. Za

³⁸ Srov. § 59, § 16 a § 18 návrhu.

³⁹ Ve vztahu ke smíru je vhodné uvést, že schválený smír má účinky pravomocného rozsudku také vůči všem zúčastněným členům skupiny. Nabízí se proto otázka, z jakého důvodu nemají členové skupiny v rámci možnosti uzavření smíru větší pravomoc – kupříkladu hlasování o vynučení k uzavření smíru nebo naopak hlasování o nesouhlasu s uzavřením smíru. Současný návrh umožňuje pouze podat námitku, jejíž dopad může být navíc velmi zanedbatelný. Předchozí návrh umožňoval členům skupiny, kteří podali vůči smíru námitku a které nebylo vyhověno, vyloučit vůči sobě jeho účinky.

⁴⁰ Předchozí návrh stanovil, že soud posoudí, zda je návrh smíru v zájmu skupiny. V případě změny a zpětvzetí uvozoval, že tyto úkony nesmí odporovat zájmu skupiny. Domnívám se, že jednotnost terminologie návrhu je krokem vpřed. Ze samotné textace návrhu pak lze vyvodit větší důraz na zohlednění zájmů členů skupiny.

⁴¹ Důvodová zpráva k návrhu v tomto ohledu v případě smíru odkazuje na úpravu Federal Rules of Civil Procedure a na jejich pravidlo 23(e)(2).

⁴² Srov. § 82 odst. 2 písm. h) návrhu.

⁴³ Například pokud je zřejmé, že dotčené osoby tvoří méně početnou skupinu, jejíž identifikace není nikterak náročná. Polský UDRPG v čl. 11 odst. 3 stanoví: „Oznámení o zahájení hromadného řízení bude publikováno nejvhodnějším možným způsobem pro konkrétní případ, a to tak, aby umožnilo o hromadném řízení informovat všechny potenciálně dotčené osoby o možnosti přistoupení do skupiny, konkrétně může být oznámení umístěno na stránkách Bulletinu Veřejných Informací konkrétního soudu, na internetových stránkách stran nebo jejich zástupců nebo v celostátním nebo lokálním tisku.“

⁴⁴ V § 53 odst. 3 verze návrhu do připomínkového řízení (tj. ke dni konání konference) bylo výslovně řečeno: „Uveřejňuje-li žalobce informace o průběhu hromadného řízení způsobem, který odporuje usnesení soudu o přípustnosti hromadné žaloby a zároveň neoprávněně zasahuje do práv žalovaného zjevně nepřiměřeným způsobem, může se žalovaný proti takovému uveřejňování bránit podáním návrhu na nařízení předběžného opatření.“ Nebylo však zcela zřejmé, zda se jedná o klasické předběžné opatření dle občanského soudního řádu, anebo nějaký jiný speciální typ předběžného opatření. Snad proto došlo k úpravě.

⁴⁵ Srov. § 62 návrhu.

účelně vynaložené náklady na uveřejňování informací nicméně bude třeba zpravidla považovat náklady, které žalobce vynaložil na informování dle soudem uložené povinnosti.

I v tomto případě lze dospět k závěru, že účastníci řízení, a především žalovaný, mají k dispozici nástroje, jak se bránit extenzivnímu zveřejňování informací o řízení, a tedy jak snížit potenciál zneužívání hromadného řízení a poškozování jich samých.

Závěr

Výše popsané možnosti zneužití hromadných žalob a prostředky obrany proti nim rozhodně nejsou vyčerpávajícím přehledem všech myslitelných postupů, kterých mohou a budou účastníci hromadného řízení využívat. Stejně jako v jiných případech bude právní praxe velmi různorodá, protože kreativita účastníků, a zejména jejich zástupců, je v podstatě bezbřehá.

Lze si tak položit otázku, zda aktuální nastavení a koncepce návrhu, který počítá

s množstvím ochranných mechanismů proti zneužití hromadné žaloby, budou žalované dostatečně chránit, anebo jestli naopak v důsledku nebudou bránit využívání tohoto institutu. Ačkoli existují obavy z poškození žalovaných (především jejich jména, pověsti i samotné činnosti), věřím, že návrhem předvídané nástroje budou při správném přístupu soudu chránit žalované dostatečně. Pokud jde o otázku využitelnosti hromadného řízení, na tu odpoví až praxe po účinnosti zákona. Minimálně omezení osob oprávněných k podání hromadných žalob na jednu kategorii subjektů může být limitující, protože současný pohled existujících spotřebitelských organizací je spíše skeptický.

Hromadné řízení nicméně s ohledem na evropskou legislativu v nějaké podobě existovat musí a bude. Jsem přesvědčený, že v zájmu nejen spotřebitelů, ale i podnikatelů je, aby řízení bylo funkční, což vyžaduje propracovanou zákonnou úpravu i pečlivý přístup soudů.